

MARGRÉT FRÍÐRIKSDÓTTIR

RAUNFÆRNIMAT, VIÐHORF OG REYNSLA ÚR MENNTASKÓLANUM Í KÓPAVOGI

Margrét Friðriksdóttir

Þegar umræða um raunfærni og raunfærnimat fór fyrst af stað fyrir alvöru á árunum 2004–2005 held ég að mörgum skólamanninum hafi orðið um og ó. Ég skal að minnsta kosti játa að ég var í þeim hópi sem sá ekki fyrir mér að hægt væri að meta óformlegt nám, eins og stutt námskeið, hvað þá færni sem fólk hefði aflað sér í hinu daglega lífi og starfi í stað náms í skóla. Mikil og löng hefð var fyrir því í framhaldsskólum að meta nám nemenda sem af einhverjum ástæðum vildi skipta

um námsbraut, færa sig á milli skóla eða koma aftur í nám að loknu námshléi en allt byggðist það á að nemandinn hefði lokið námi innan skólakerfisins og hefði í höndunum gögn frá formlegum skólayfirvöldum. Örlítið var um það að framhaldsskólar mætu til eininga í frjálsu vali nám utan skólanna, t.d. í listgreinum, skyndihjálpi, þátttöku í sjálfbodaðastarfi o.fl.,

en ekki voru allir á eitt sáttir um réttmæti þess. Þessi nýja hugsun um raunfærni vakti strax athygli mína þó tilfinningarnar væru blendnar. Er raunverulega hægt að meta færni sem aflað var við heimilisstörf, í fríundum og við daglegar athafnir til styttingar á námi með því að meta raunfærni sem jafngilda námsáfanga eða hluta af námsáfanga? Þetta var krefjandi og um leið afar forvitnilegt og spennandi verkefni.

Með samningi mennta- og menningarmálaráðuneytis við Fræðslumiðstöð atvinnulífsins um að þróa aðferðir við mat á raunfærni hér á landi var brotið blað í þessum efnum. Samningurinn gerði ráð fyrir stefnumótun, uppbyggingu matskerfis, prófun á því og innleiðingu í samstarfi við hagsmunaaðila. Vissulega var hægt að leita í smiðju annarra þjóða á þessu sviði sem margar hverjar hafa þróað slík matskerfi. Evrópuráðið studdi á árinu 2004 sameiginlegt regluverk um greiningu og mat á raunfærni í óformlegu og formlausu námi og í mörgum löndum hafa reglurnar verið notaðar sem grundvöllur og viðmið fyrir gerð regluverks um raunfærnimat. Orðræða og framkvæmd um þessi efni voru nýmæli hér á landi og krafðist nýrrar og byltingakenndrar hugsunar.

TVÖ TILRAUNAVERKEFNI Í MENNTASKÓLANUM Í KÓPAVOGI

Við Menntaskólann í Kópavogi er boðið upp á afar fjölbreytt nám á sviði hótél- og matvælagreina, ferðagreina, skrifstofu- og fjármálagreina auk almenns bóknáms til stúdentsprófs. Kennslan fer fram í dagskóla, kvöldskóla og fjarnámi, nemendur eru á öllum aldri og samstarfið við atvinnulífið er gott. Því varð það fljótlega ljóst að raunfærnimat hentaði a.m.k. ákveðnum hópi en margir hefja nám eftir þátttöku í atvinnulífinu um lengri eða skemmri tíma. Fram til þessa hafa nemendur þurft að sitja alla áfanga brauta óháð færni en möguleiki hefur verið á styttri starfsþjálfun á vinnustað vegna fyrri starfa. Í einstaka tilfellum fengu nemandur áfanga metna fyrir atbeina kennara eftir að hafa sannað færni sína. Þá hefur mennta- og menningarmálaráðuneyti boðið upp á stöðupróf í einstaka greinum, s.s. tungumálum. Með raunfærnimati skapast möguleikar á styttingu náms sem bæði sparar tíma og peninga og veitir viðkomandi betri sýn á eigin stöðu.

RAUNFÆRNIMAT Í MATVÆLA- OG VEITINGAGREINUM

Það var einstakt tækifæri þegar matvæla- og veitingasvið IÐUNNAR fræðsluseturs óskaði eftir því að Menntaskólinn í Kópavogi, MK, tæki þátt í tilraunaverkefni á þeirra vegum. Verkefnið fólst í þróun aðferða við mat á námi og námsárangri, þ.m.t. mat og vottun á óformlegu námi og starfsþjálfun á sviði matvæla- og veitingagreina. IÐAN hafði gert samning við Fræðslumiðstöð atvinnulífsins um verkefnið. Baldur Sæmundsson, áfangastjóri verknáms, og Gréta Kaldalóns fagstjóri komu að því að hanna gátlista fyrir raunfærnimat í matartæknanámi sem var sérstaklega valið vegna aðsóknar fullorðinna í námið. Mælitækið var byggt upp á verkþáttum námsferilsbókar í matartækni og var það sannreynt á tilraunahópi nemenda á vorönn 2006. Ellefu nemandur voru tilbúnir til þátttöku og í ljós kom að þekking og kunnátta þeirra var misjöfn og það staðfesti að mikil þörf er á slíku mælitæki. Fram komu mikilvægar ábendingar frá nemendum, s.s. að áriðandi væri að matsgögn næðu yfir alla starfsreynslu viðkomandi, ekki eingöngu úr núverandi starfi, einnig að listinn

væri nákvæmari gagnvart tilteknum verkþáttum þannig að einstaklingurinn gæti betur sýnt raunhæfa þekkingu. Í framhaldi af þessu tilraunaverkefni voru gátlistar endurskoðaðir og þróaðir áfram.

Þegar þetta er skrifað hafa 43 einstaklingar farið í raunfærnimat matartækna og meira en helmingur þeirra hefur haldið áfram matartæknanámi eða matsveinanámi við skólann. Reynsla okkar af þessum nemendum er góð og þeir hafa vissulega átt erindi í námið. Fagstjóri matartæknadeildar MK, Margrét Sigbjörnsdóttir, hefur skoðað hvernig best er að koma til móts við þarfir hópsins í starfendarannsókn sinni á vorönn 2011. Upphaflega voru væntingar um mjög einstaklingsmiðað nám. Í framkvæmd hefur það orðið flókið en áherslan er þó á meira val í verkefnum og fjölbreyttari verkefni. Margrét lagði spurningakönnun fyrir nemendur sína og þar kom fram að þeir voru í heildina ánægðir, töldu verkefnið krefjandi og lærdómsríkt, námið eflði sjálfstraustið og að þeir höfðu þurft að hugsa út fyrir rammann.

Samhliða þróun raunfærnimats matartækna unnu fagstjórar í bakstri, framreiðslu, matreiðslu og kjötiðni í MK að gerð matslista í iðngreinunum í nánu samstarfi við matvæla- og veitingasvið ÍDUNNAR. Alls hafa 10 nemar farið í raunfærnimat í framreiðslu, 5 í kjötskurði, 2 í kjötiðni og 18 í matreiðslu, samtals 78 einstaklingar í matvæla- og veitingagreinum. Meirihluti þeirra hefur farið í nám eftir raunfærnimat.

Að mati fagstjóra framreiðslu í MK, Bárðar Guðlaugssonar, hafa þeir 7 nemar sem innrituðust í framreiðslu eftir raunfærnimat staðist væntingar enda hafa þeir allir lokið náminu. Þeir uppfylltu markmið og kröfur sem gerðar voru til þeirra og raunfærnimatið gaf glögga mynd af stöðu þeirra. Nemendurnir komu inn í námið misjafnlega staddir, sumir þeirra voru „hoknir af reynslu“ eins og fagstjóri orðaði það. Allir höfðu þeir góðan skilning á faginu enda áttu þeir það sammerkt að hafa unnið lengi við framreiðslu án menntunar, hluti þeirra hafði byrjað að læra fagið en hætt námi, oftast vegna fjölskylduáðstæðna. Nemendurnir voru ekki í sérstökum hópi heldur með öðrum oft mun yngri nemendum og

virtist það ekki hafa nein áhrif, nema e.t.v. til góðs fyrir þá yngri sem lærðu af reynslu hinna. Almenn jákvæðni var hjá meisturum nemanna, þeir hvöttu þá til dáða og aðstoðuðu þá eftir fremsta megni. Þá var samstarfið við námsráðgjafa ÍDUNNAR til fyrirmyndar.

RAUNFÆRNIMAT Í SKRIFSTOFUGREINUM

Seinna tilraunaverkefnið, sem Menntaskólinn í Kópavogi tók þátt í, var raunfærnimat í skrifstofugreinum. Verkefnið var undir stjórn Miðstöðvar símenntunar á Suðurnesjum en samstarfsaðilar auk MK voru Mímir-símenntun, Fagråd verslunar- og þjónustugreina og Fræðslumiðstöð atvinnulífsins. Skrifstofubraut I er stutt 33 eininga nám sem boðið hefur verið í MK síðan 1990 og hefur fyrir löngu skipað sér sess sem öflugt, hagnýtt og starfstengt nám á þessu sviði. Hægt er að stunda námið í fjarnámi og það er einnig í boði fyrir einstaklinga sem ekki hafa íslensku að móðurmáli. Þá er kennt í sérstökum námshópi og fer kennslan bæði fram á íslensku

og ensku. Aðsókn í námið hefur ætíð verið góð og þeir sem lokið hafa náminu hafa nýtt það til starfsþróunar eða frekara náms. Hægt er að taka sjálfstætt framhald af brautinni, skrifstofubraut II sem er tveggja anna (28 ein.) hagnýtt og starfstengt nám.

Tilraunaverkefnið hófst í apríl 2010 og því lauk ári síðar. Inga Karlsdóttir, fagstjóri skrifstofu- og fjármálagreina, tók þátt í verkefninu fyrir hönd MK en auk hennar komu Garðar Vilhjálmsson og Harpa Halldórsdóttir, sem bæði eru viðskiptagreinakennarar við MK, að framkvæmd matsins. Eins og í fyrra tilraunaverkefninu voru skimunarlistar útbúnir til að meta frumþekkingu þátttakenda, ásamt sjálfsmatslista út frá færnivíðmiðum og markmiðum skrifstofubrautar, matsaðilar þjálfaðir og tilraunahópur einstaklinga gekkst undir raunfærnimat. Þátttakendur voru 22, á aldrinum 23–59 ára, 21 kona og 1 karl. Einstaklingar fengu frá 8–22 einingar metnar en meðaltal staðinna eininga á einstakling var 15,6. Athyglisvert var hversu margir fengu íslensku og ensku metna, auk skrifstofufærni, bókfærslu og tölvufræði. Fimm tán einstaklingar úr raunfærnimatinu stunda nú nám á skrifstofubraut, þrettán í fjarnámi og tveir í staðnámi. Fjórir til viðbótar hafa verið í sambandi við fagstjóra og hafa mikinn hug á að hefja nám þótt aðstæður þeirra leyfi það ekki að sinni. Spennandi verður að fylgjast með framgangi hópsins og meta stöðuna í lokin.

Af fenginni reynslu úr fyrra verkefninu á sviði matvæla- og veitingagreina var aldrei efi í mínum huga um aðkomu MK að raunfærnimati í skrifstofugreinum. Verkefnið var sérstaklega áhugavert þar sem þetta var í fyrsta skipti, að því er ég tel, sem boðið var upp á raunfærnimat fyrir bóklegt nám. Fram að þessu hafði raunfærnimat fyrst og fremst verið notað til að auðvelda fullorðnum einstaklingum inngöngu í iðn- og verknám.

Það er mat okkar í MK að lykilhugtök í þessari vinnu séu fagmennska og traust. Mikil og góð tengsl þurfa að vera á milli matsaðila og náms- og starfsráðgjafa þannig að einstaklingurinn finni samhljóm og sanngirni í sinn garð. Þá er grundvallaratriði að fagstjórar og kennarar skólanna, sem síðan eiga að taka við nemendum, komi strax að verkefninu á fyrstu stigum og hafi áhrif á mótun og stjórnun. Einnig að þeir taki þátt í gerð matsgagna, ákvörðunum um færnivíð-

mið og framkvæmd matsins. Með því vinnst tvennt, annars vegar að skólinn treystir niðurstöðum raunfærnimatsins og hins vegar fær einstaklingurinn raunsannar og lögmætar niðurstöður út frá markmiðum þess náms sem stefnt er að. Það kom líka fram hjá þeim aðilum sem sóttu raunfærnimat í skrifstofugreinum að þeim fannst gott að matið færi fram í skólanum, þeir þekktu þá aðstæður þar og það dró úr álagi við að hefja skólagönguna. Það virkaði líka mjög hvetjandi fyrir hópinn að hafa „útskrift“ í skólanum að loknu mati þar sem hópurinn hittist í skólanum ásamt framkvæmdaraðilum og ræddi málin yfir kaffi og kökum. Á þeirri stundu tóku margir næsta skrefið í áttina að formlegu námi.

Reynsla okkar í Menntaskólanum í Kópavogi af raunfærnimati í ljósi ofangreinds er mjög jákvæð. Vissulega þarf að stíga varlega til jarðar og vanda til verka, þetta er tímafrek vinna og þar af leiðandi kostnaðarsöm og krefst mikils af matsaðilum. Einstaklingar, sem koma í raunfærnimat, hafa margir hverjir ekki verið í skóla lengi þannig að skapa þarf aðstæður sem byggja upp traust og fá þá til að trú á eigin getu en mörgum hættir til að vanmeta sjálfa sig. Viðtöl þurfa að vera afslöppuð en formleg og ljóst að ekki er verið að dæma neinn heldur viðurkenna, virða og meta þá hæfni sem viðkomandi býr yfir. Þeir nemendur, sem hafa skilað sér í námið, hafa staðið sig vel, þeir hafa átt erindi í námið þótt þeir hafi þurft að hafa fyrir því og ekki er hægt að sjá að frammistaða þeirra hafi verið metin um of enda er ekkert gefið eða gjaldfellt í þessum efnum. Í undirbúningi er framhaldsverkefni á þessu sviði innan skólans í samstarfi við Mími–símennnun.

NÝTT UMHVERFI INNAN FRAM- HALDSSKÓLANNA

Það er mikil áskorun að breyta viðhorfum innan formlegs menntakerfis þannig að raunfærni verði viðurkennd til jafns við formlega hæfni. Skólar eru í eðli sínu íhaldssamir, hlutverk þeirra er að bjóða formlega menntun á meðan raunfærnimat býður valkost sem gerir formlega menntun óþarfa ef einstaklingurinn hefur öðlast tilskilda færni með öðrum hætti. Þess vegna er mikilvægt að fulltrúar hins formlega menntakerfis séu hafðir með á öllum stigum matsins. Í drögum að reglu-

gerð um framhaldsfræðslu frá 17. maí 2011, sem byggir á lögum um framhaldsfræðslu (nr. 27/2010), segir í 13. gr.:

„Viðurkenndir fræðsluaðilar sem annast raunfærnimat skulu koma á laggirnar sérstökum stýrihópi sérfróðra aðila fyrir hverja starfsgrein eða starfsgreinaflokk með þátttöku náms- og starfsráðgjafa, fagkennara og fagaðila úr atvinnulífinu. Hópurinn ber sameiginlega ábyrgð á að niðurstöður raunfærnimats séu réttmætar og gildi óháð búsetu.“

Við framkvæmd raunfærnimats er mikilvægt að samstaða náist milli allra aðila um matið og þá aðferðafræði sem beitt er.

Við endurskoðun laga um framhaldsskóla var byggt á þeirri reynslu sem fengist hefur á þessu sviði hér á landi sem og reynslu annarra þjóða en í lögum um framhaldsskóla (nr. 92 frá 2008) eru nýmæli í 31. gr. en þar segir:

„Nemandi sem innritast í framhaldsskóla á rétt á því að raunfærni hans sé metin til náms og námseininga, enda falli metin raunfærni að námskrá og námsbrautarlýsingum viðkomandi skóla. Viðurkennda raunfærni sem fellur utan brautarkjarna ber að meta sem valgreinar.“

Í nýútkominni aðalnámskrá framhaldsskóla, sem tók gildi 1. ágúst 2011, er fjallað sérstaklega um raunfærnimat inn á námsbrautir framhaldsskóla, þar segir:

„Raunfærnimat er skipulegt ferli þar sem alhliða reynsla og þekking nemanda er metin með formlegum hætti. Matið getur byggst á fyrra námi, starfsreynslu og annarri reynslu sem aflað hefur verið utan formlega skólakerfisins. Raunfærni getur leitt til þess að nemandi teljist hafa lokið námi í einstökum áföngum og/eða að hann fái styttingu á þeim hluta námsins sem fer fram í verklegri þjálfun á vinnustað. Raunfærni nýtist einkum þeim sem ekki hafa lokið formlegu námi á framhaldsskólastigi, hafa starfað á vinnumarkaði í a.m.k. þrjú ár og náð tuttugu og þriggja ára aldri að lágmarki og aflað sér þekkingar, leikni og hæfni í störfum á tilteknu sviði sem

nýst getur í námi til lokaprófs. Í löggiltum iðngreinum er gerð krafa um fimm ára starfsreynslu á vinnumarkaði að lágmarki og að einstaklingur hafi náð tuttugu og fimm ára aldri. Umsækjandi um raunfærnimat skal leggja fram nauðsynleg gögn sem styðja umsóknina, svo sem náms- samning, vottorð vinnuveitenda studd lífeyrissjóðsyfirliti, yfirlit um nám eða námskeið eða aðrar upplýsingar sem geta nýst við mat á umsókn.“

Þetta kallar á viðhorfsbreytingu innan skólakerfisins, það að setja raunfærnimat inn í lög, reglugerðir og námskrár er e.t.v. einfaldasti þáttur verksins. Þar er lýst vilja, óskum og tilmælum stjórnvalda um raunfærnimat og framkvæmd þess og er það mjög til góðs. Áskorunin felst þó fyrst og fremst í framkvæmdinni, að bylta íhaldssömum formgerðum, breyta gamalli hugsun og viðhorfi og þar er verk að vinna. Reynsla Menntaskólans í Kópavogi af því að beita raunfærnimati í matvæla- og skrifstofugreinum er afar góð og það er ánægjulegt að geta hvatt til frekari dáða á þessu sviði að fenginni reynslu.

UM HÖFUNDINN

Margrét Friðriksdóttir er skólameistari Menntaskólans í Kópavogi.